

Dankwoord Voorzitter Eerste Kamer bij presentatie boek Kabinetsformaties 1977-2012 op 10 oktober 2016

Mag ik u hartelijk danken voor het kloekke, om niet te zeggen monumentale, boek dat u mij zojuist hebt overhandigd. Voor iedereen die van politiek houdt, en dan bedoel ik natuurlijk vooral de Nederlandse politiek, is het een vreugde dat dit boek is verschenen. Alle kabinetsformaties van de laatste veertig jaar zijn beschreven. Alle 15 formaties sinds 1977 keurig op een rij. Twee keer is er in die periode een decennium geweest (de jaren '80 van de vorige eeuw en het eerste decennium van deze eeuw) dat er liefst vijf keer een kabinetsformatie nodig was. In die zin is het zeer bijzonder dat het er op lijkt - maar prijs de dag niet voor het avond is - dat het huidige kabinet de eindstreep gaat halen en dat de verwachting is gewettigd dat de eerstvolgende kabinetsformatie zich zal voltrekken, nadat op het reguliere tijdstip - in maart volgend jaar - verkiezingen voor de Tweede Kamer zijn gehouden.

Jarenlang hebben we gedacht dat het formeren van een kabinet juist in ons land erg problematisch is. Op de eerste bladzijde van de inleiding van het boek staat, heb ik gezien, dat ons land jaren koploper is geweest in de lengte van een kabinetsformatie. We zijn voorbijgestreefd door België dat de twijfelachtige eer heeft thans het wereldrecord wat betreft aantal formatiedagen in handen te hebben: 541 dagen in 2010/2011. Zowel Nederland als België zijn echte multi party democracies. In geen van beide landen heeft één partij ooit meer dan de helft van het aantal zetels in het parlement verworven. In Nederland is het zelden voorgekomen dat de grootste partij meer dan een derde van de zetels in de Tweede Kamer in bezit had. Het vormen van een kabinet is bij ons, en bij onze zuiderburen, dus altijd een kwestie van onderhandelingen tussen meer partijen geweest en het ziet er bepaald niet naar uit dat dat volgend jaar anders wordt. In de rij 'problematische landen' op het gebied van kabinetsformatie heeft zich - en dat staat nog niet op blz. 7 - dit jaar Spanje aangediend. Daar is nu geen partij die de meerderheid heeft en het ziet er naar uit dat voor de derde keer op rij binnen enkele maanden verkiezingen moeten plaatsvinden. Wat nu heel lastig voor Spanje blijkt, is dat een demissionair kabinet na verkiezingen volgens de Grondwet geen wetsvoorstellen bij het parlement mag presenteren en geen begrotingsvoorstellen mag doen. Het land

lijkt onregeerbaar te worden. Bij ons - en ook in België - leeft er toch breed het besef dat het land ook in een periode van een kabinetsformatie geregeerd moet worden en dat, als het nodig is, ook een demissionair kabinet voorstellen aan het parlement moet kunnen doen en besluiten moet nemen. Ik heb wel eens bewindslieden ontmoet die juist aan de demissionaire periode van hun ministerschap zeer prettige herinneringen bewaren. Je blijft minister, je doet wat nodig is, maar het is allemaal een stuk minder hectisch. Voor oud-premier Leterme waren, naar verluidt, die 541 dagen ook zeer ontspannen. Hij deed er ook op zijn gemak het voorzitterschap van de Europese Unie bij.

Uit mijn verwijzing naar bladzijde 7 zou u kunnen afleiden dat ik het boek al gelezen heb. Dat is slechts schijn. Ik ben dit weekend slechts zeer grofmazig door de digitale drukproef gescrold. Maar dit is een boek dat je niet op je iPad moet lezen, maar echt ter hand moet nemen. Ik kan wel zeggen dat voor iemand die de politiek de afgelopen veertig jaar intensief heeft gevolgd, en al weer vijftien jaar als Kamerlid, dit boek enerzijds een feest der herkenning is, maar anderzijds toch ook veel in de vergetelheid geraakte details naar boven brengt die vermakelijk, althans leerzaam zijn. Zo blijkt in het eerste deel van de moeder van alle formaties, die welke in 1977 had moeten leiden tot een tweede kabinet Den Uyl, maandenlang ook zeer moeizaam onderhandeld te zijn over de vraag of de zetelverdeling in de beoogde coalitie over de betrokken partijen 8-7-1, 7-7-2, 7-7-1, of 7-6-1 moest zijn. Dat heeft heel veel energie gekost. In latere formaties is daarvan geleerd dat het vraagstuk van de zetelverdeling snel en adequaat bij de kop moest worden genomen.

Waar ik natuurlijk heel blij mee ben, is dat de meeste foto's die in het boek staan, in dit gebouw, het gebouw van de Eerste Kamer, zijn gemaakt. Zowat alle formaties die beschreven zijn, hebben zich in dit gebouw voltrokken, en wel in de ruimte hier links naast deze vergaderzaal: de kamer die lang bekend stond als de ministerskamer, maar ook als de eetkamer van stadhouder Willem III. De staf van de informateurs/formateurs zat daar links achter in het vooronder, de kamer die wij kennen als de rustkamer en ook wel als de slaapkamer van stadhouder Frederik Hendrik. We hebben net gehoord dat juist in verband met dit gegeven het boek hier vandaag in de Eerste Kamer gepresenteerd wordt. Formateurs, informateurs en onderhandelaars hebben

hier ook vaak persconferenties gegeven en wel in onze Noenzaal, hier beneden. Het gobelin dat daar hangt, kreeg landelijke bekendheid doordat het veelvuldig het achtergronddecor was van de persconferenties van Mark Rutte, Maxim Verhagen en Geert Wilders in 2010.

Nu weten we dat verkenner Kamp in 2012 voorlopig de laatste was die hier met een onderzoeksopdracht heeft gebivakkeerd. Na zijn verkenning is het kwartier verlegd naar de overkant. Vanuit de Tweede Kamer is toen met enige trots aangekondigd dat de kabinetsformatie dat jaar verder in de historische Stadhouderskamer van de Tweede Kamer zou plaatsvinden. Aan deze kant is even verondersteld dat bij de Tweede Kamer het inzicht was doorgedrongen dat stadhouder Willem V onder wiens bewind die kamer is gecreëerd, toch een grootheid bleek te bezitten die de stadhouders Maurits, Frederik-Hendrik en Willem III uit óns Stadhoudelijk Kwartier in de schaduw stelt... Toekomstige informateurs en formateurs blijven welkom in dit gebouw, al moet ik wel opmerken dat de zaal hier links inmiddels als fractiekamer van een van onze grote fracties in gebruik is.

Met grote belangstelling zal ik uiteraard de passages in het boek lezen die betrekking hebben op de rol van de Eerste Kamer in kabinetsformaties en de adviserende rol van voorzitters van de Eerste Kamer daarin. Als voorzitter van de Eerste Kamer heb ik nog geen kabinetsformatie meegemaakt en ik kijk nu al uit naar de formatie die volgend jaar zal plaatsvinden. Het lijkt mij wijs ook in de toekomst onder ogen te zien, dat hoewel van ouds geldt dat fracties in de Eerste Kamer geen partij zijn bij regeerakkoorden, noch zich daaraan gebonden achten, de vertrouwensregel ook een rol speelt in de verhouding tussen kabinet en Eerste Kamer. Het besef dat een kabinet ook moet kunnen vertrouwen op een vruchtbare samenwerking met de Eerste Kamer der Staten-Generaal, lijkt mij onverminderd van belang.

Ik feliciteer de redactieleden Carla van Baalen en Alexander van Kessel, de overige auteurs, maar ook het Bestuur van het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van harte met de totstandkoming van dit prachtige boek. Ik hoop dat het zijn weg zal vinden naar veel landgenoten die de parlementaire democratie een warm hart toedragen.